

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Otto Lundh, Kämpinge
 Härad: Hyatts Berättare: " " " "
 Socken: Reng m. fl. Berättarens yrke: f.d. smedsmästare
 Uppteckningsår: 1964 Född år 1874 i Hammarlöv

Kov och ovan som dragare, sk och ok tillverkning. s. 1-10. LUF 125

H. Hammar m.
 Reng m. Hyatts
 Vellinge m. här.
 Hammarlöv m.

Skriv endast på denna sida.

KOR OCH OXAR SOM DRAGARE, ÖK OCH OKTILLVERKNING

Denna frågelista är utarbetad av Institut für deutsche Volkskunde i Berlin, som anhållit att få den utsänd i olika länder, bl a i Sverige. Vi vore tacksamma om Ni i görligaste mån ville besvara den och på så sätt understödja det för folklivsforskningen så viktiga internationella samarbetet. Frågelistan är av oss endast översatt till svenska, ej omarbetad med hänsyn till svenska förhållanden. Kan Ni ej besvara den så redogör för orsaken här till.

1. Vilka dragdjur användes allmännast i Er trakt a) före 1900 b) c:a 1900, c) c:a 1950 d) 1962?
2. Vilka koraser användes som dragdjur? a) Av vilka orsaker? b) Var de speciella mjölkorna av samma ras?
3. För vilka arbeten (allt efter årstider) användes än i dag nötkreatur (kor eller oxar?) som dragare?
4. Om kor eller oxar numera ej användes som dragdjur för vilka arbeten användes de a) före 1900 b) omkring 1900 c) omkring 1950?
5. Om kor eller oxar inte längre användes som dragdjur vilka var då orsakerna till att man upphörde härmed (t ex djurskyddsbestämmelser, anskaffning av traktorer, förändringar inom boskapsskötseln eller jordbruket)? Sedan när användes ej längre hornboskap som dragdjur? Var det korna eller oxarna man först slutade att använda som dragare? Orsakerna till ordningsföljden?
6. Hur mycket jord (angives i hektar) ägde de som använde dragkor? Var de uteslutande jorbrukare?
7. Besvara föregående fråga även vad beträffar dragoxarna.
8. Hur stora var de jordbruk där man blott använde hästar som dragare?

9. Vad kallades de bönder som till dragare endast använde a) kor b) oxar c) hästar?
10. Förekom stridigheter eller gnabb mellan "hästbönder" och "kobönder" i Er trakt? Såg hästbönderna ner på kobönderna? Beskriv noga hur motsättningen yttrade sig. Känner Ni till gamla berättelser, sägner eller skämt om kobönder? Känner Ni till sådana om motsättningar mellan hästbönder och kobönder? Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till förhållandet mellan "oxbönder" och "hästbönder".
11. Leddes dragoxarna eller dragkorna under arbetet? a) Av vem? b) Vid vilket arbete? c) Varför? Styrdes de med tömmar eller rep? Var fästes dessa (t ex vid betslet eller hornspetsen)? Drev man på djuren med piska eller med en spetsig käpp?
12. Hur många timmar arbetade dragkorna vid a) plöjning b) harvning c) dragning av radsånings- eller skördemaskin d) dragning av höst- eller annan arbetsvagn? e) När och hur ofta fick de vila? f) Lät man djuren avlösa varandra? g) Till vilken ålder var dragkorna i allmänhet arbetsdugliga? h) Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till dragoxarna.
13. Känner Ni till ordspråk, talesätt eller skämthistorier som på ett eller annat sätt anknyter till dragoxens eller dragkons arbetsprestationer?
14. Användes oxar resp. kor för uteslutande tungt eller lätt dragarbete? Spände man dem också för a) brudvagnen b) likvagnen c) reste man till marknader efter dem? Spelade de någon roll vid a) årsfesterna b) vid livets högtider c) vid helgondagar d) vid kyrkliga fester? Förekom i Er trakt omridning med hästar? Vid vilka tillfällen? Besvara dessa frågor även med avseende på nutida förhållanden.
15. Känner Ni till fall då nötkreatur spänts samman med hästar? Vad för slags arbete gällde det då? Vid vilken sida (från anspännarens håll sett) ställdes hästen? Var det alltid samma sida?
16. Vem skötte dragoxarna och dragkorna? a) Var det någon bland tjänstefolket som var speciellt ansvarig för dessa? b) Hade han någon särskild benämning? c) Vari bestod hans arbete? d) Intog han någon särställning bland tjänarna? e) Erhöll dragoxarna eller dragkorna speciell omvårdnad? f) Vari bestod denna? g) Vem skötte mjölkorna? h) Var utfordringen olika för dragkor och mjölkkor? Vari bestod i så fall skillnaden?

17. Var vistades dragkorna och dragoxarna då de ej var i arbete?
18. Skildra utförligt hur det gick till att vänja kor resp. oxar vid dragarbete. Hur gamla skulle de vara? Använde man de vanliga arbetsoken vid tämjningen? Hur lång tid tog tämjningen? Har läsningar eller besvärelser förekommit då djuret varit alltför motsträvigt? Vilka? Finns det ordspråk eller skämthistorier som hänför sig till tämjningen? Hur avgjordes om ett djur var lämpat för dragarbete eller ej? Vem avgjorde detta? Skulle tämjningen påbörjas någon särskild kalenderdag?
19. Kastrerades tjurkalven som bestämts till dragare av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Vilka redskap använde den läkekunnige? Använde han läsningar och besvärelser? Skriv i så fall ned ordalydelsen. Nämnd om möjligt den dialektala benämningen på de olika arbetsmomenten och på redskapen. Hur gammalt skulle djuret vara då det kastrerades? När på året utfördes kastreringen?
20. Vem brukade skära och beslä klövarna? Skildra utförligt hur detta gick till. Nämnd också vilka klövsjukdomar som förekom och hur de behandlades, (se frågorna under punkt 29-30). Vilken tid på året brukade skärning och skoning äga rum?
21. Vem rättade hornen när de satt för tätt eller för glest? Vilka redskap användes och hur tillgick rättningen? Hur lång tid tog det innan felet var hjälpt? Hur gammalt skulle djuret vara? Förekom läsningar eller besvärelser medan justeringen pågick? Vid vilken tid på året brukade rättningen ske? Varför ansåg bönderna att det var nödvändigt att rätta hornen?
22. Vilka typer av dragok (se bifogade teckningar) användes i Er trakt? Vilka var avsedda a) speciellt för kor b) speciellt för oxar? Vad kallades oket och dess olika delar på traktens dialekt (använt siffrorna och bokstavsbezeichningen på teckningarna)? Vilket material (t. ex. träslag) användes till oket och dess olika delar? Skiljer sig de ok som användes i Er trakt från de här avbildade? Vari består skillnaden? Bifoga om möjligt foto eller teckning med angivande av mått.
23. Hade man särskilda ok a) för plogen, b) för vagnen? Orsaken härtill? Vari bestod skillnaden? Gör en ritning som visar hur de skilje sig från varandra. Hade de olika oken också olika benämningar?

24. Vilka fördelar och vilka nackdelar hade enligt böndernas mening de ok som brukades i Er hemtrakt?
25. Var de i Er trakt brukliga oxoken dekorerade (målning, snidning, karvsnitt, glödritning etc.)? Vilken utsmyckning var vanligast? Bifoga om möjligt en teckning eller ett foto av ett dekorerat ok. Använde man de utsmyckadeoken till vardags eller bara vid högtidliga tillfällen?
26. Vårdade man oken? Sågs de ofta över? Av vem? På vad sätt?
27. Spelade de i Er trakt använda oken någon roll a) vid bestämda fester b) på någon särskild kalenderdag c) i samband med helgondyrkan? Känner Ni till orts- och familjevapen i vilka något av de avbildade oken förekommer? Vet Ni några sägner, skärnhistorier, visor eller ordspråk i vilka ok omnämnes? Skriv i så fall ned dem.
28. Hur fästes oket vid dragstången? Använde man härtill a) en järn- eller trä-sprint b) hängde man stången i en läder- eller järnring c) förband man stång och ok med rep eller läderremmar?
29. Skildra utförligt hur det gick till att spänna för en dragoxe eller dragko (rita gärna). Vilka försiktighetsmått iakttogs och vilka medel användes för att skydda dragdjuret från tryckskador och skavsår? Föreskrevs sådana åtgärder av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Förekom signerier och besvärjelser för att förhindra tryckskador och skavsår.
30. Var det veterinären eller någon läkekunnig lekman som behandlade djuret om det skadade sig under arbetet? Vilka medel användes? Använde man läsningars och besvärjelseformler för att påskynda läkningen? Skriv i så fall ned dem. Vad kallades de olika åkommorna som djuren ådrog sig på grund av dragarbetet? Vilka var vanligast?
31. Vem tillverkade de i trakten vanliga oken? a) Byhantverkare (**t ex vagnmakare, sadelmakare, smed**)? b) Fanns det någon hantverkare som uteslutande tillverkade oxok? Vilken var hans officiella yrkesbeteckning? c) Fanns det hantverkare (vilka?) som ibland (när?) gick från by till by för att reparera eller tillverka ok? d) Tillverkade bönderna själva sina dragok? e) På vad sätt skilde sig de hantverksmässigt framställda oken från de hemmagjorda? f) vem reparerade oken?

24. Vilka fördelar och vilka nackdelar hade enligt böndernas mening de ok som brukades i Er hemtrakt?
25. Var de i Er trakt brukliga oxoken dekorerade (målning, snidning, karvsnitt, glödritning etc.)? Vilken utsmyckning var vanligast? Bifoga om möjligt en teckning eller ett foto av ett dekorerat ok. Använde man de utsmyckadeoken till vardags eller bara vid högtidliga tillfällen?
26. Vårdade man oken? Sågs de ofta över? Av vem? På vad sätt?
27. Spelade de i Er trakt använda oken någon roll a) vid bestämda fester b) på någon särskild kalenderdag c) i samband med helgondyrkan? Känner Ni till orts- och familjevapen i vilka något av de avbildade oken förekommer? Vet Ni några sägner, skärnhistorier, visor eller ordspråk i vilka ok omnämnes? Skriv i så fall ned dem.
28. Hur fästes oket vid dragstången? Använde man härtill a) en järn- eller trä-sprint b) hängde man stången i en läder- eller järnring c) förband man stång och ok med rep eller läderremmar?
29. Skildra utförligt hur det gick till att spänna för en dragoxe eller dragko (rita gärna). Vilka försiktighetsmått iakttogs och vilka medel användes för att skydda dragdjuret från tryckskador och skavsår? Föreskrevs sådana åtgärder av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Förekom signerier och besvärjelser för att förhindra tryckskador och skavsår.
30. Var det veterinären eller någon läkekunnig lekman som behandlade djuret om det skadade sig under arbetet? Vilka medel användes? Använde man läsningars och besvärjelseformler för att påskynda läkningen? Skriv i så fall ned dem. Vad kallades de olika åkommorna som djuren ådrog sig på grund av dragarbetet? Vilka var vanligast?
31. Vem tillverkade de i trakten vanliga oken? a) Byhantverkare (~~t ex vagn-~~ makare, sadelmakare, smed)? b) Fanns det någon hantverkare som uteslutande tillverkade oxok? Vilken var hans officiella yrkesbeteckning? c) Fanns det hantverkare (vilka?) som ibland (när?) gick från by till by för att reparera eller tillverka ok? d) Tillverkade bönderna själva sina dragok? e) På vad sätt skilde sig de hantverksmässigt framställda oken från de hemmagjorda? f) vem reparerade oken?

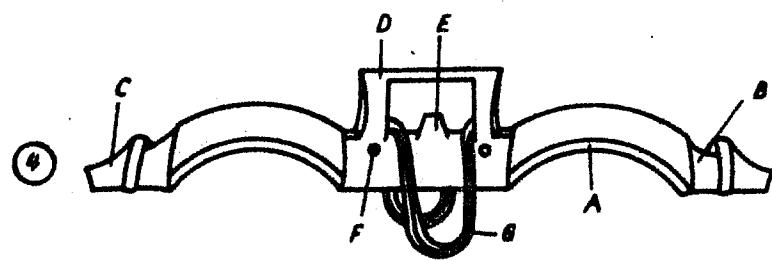
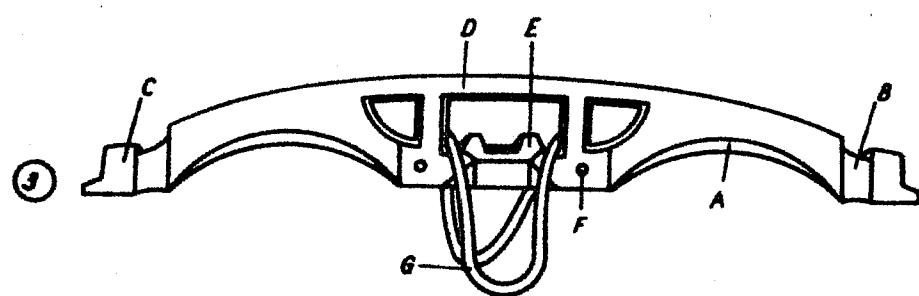
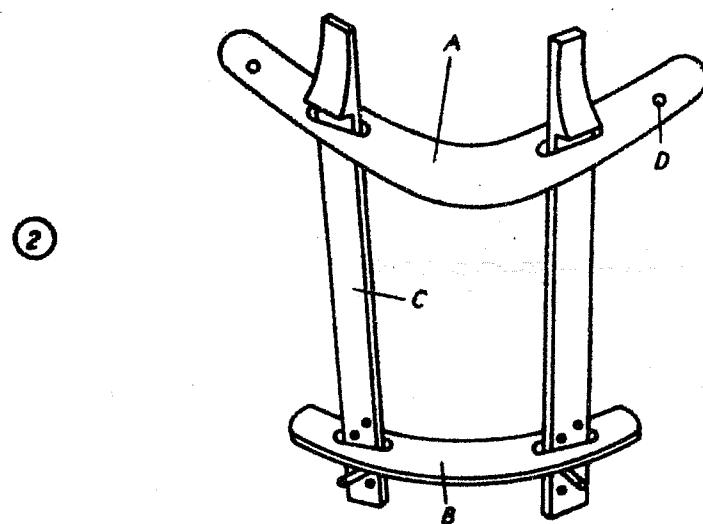
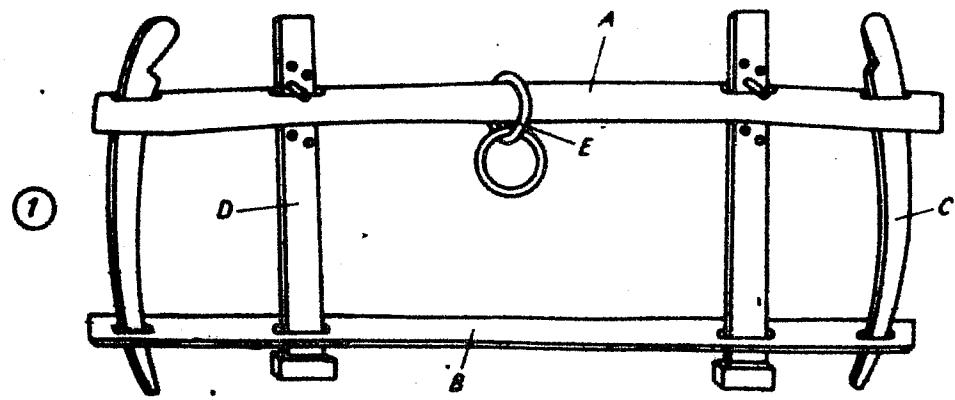
32. Förekom fabriksmässig tillverkning av oxok? (Nämnn en sådan firma).
Var kunde man köpa eller beställa dem (t ex på kreatursmarknader)?
Fanns det någon skillnad mellan fabrikernas och hantverkarnas ok? Vari
bestod denna? Hur stor var prisskillnaden? Såldes oxok av kringresande
försäljare?
33. Hade hantverkarna ok på lager eller tillverkade de dem endast på beställ-
ning? Hur stort var försäljningsområdet?
34. Fanns det förlagor, mönsterböcker el. dyl. efter vilka man själv kunde
tillverka oken eller åtminstone dekorera dem? Dekorerade bönderna
också de ok de själva tillverkade? Skiljde sig denna utsmyckning från
hantverkarnas? På vad sätt?
35. Alla slags foto och teckningar av anspända dragdjur i arbete mottages
tacksamt.
36. Vilken sagesman har lämnat upplysningarna?
Namn, förnamn, född när och var? Yrke, titel. Bosatt på orten sedan när?
Ortens invånare antal?

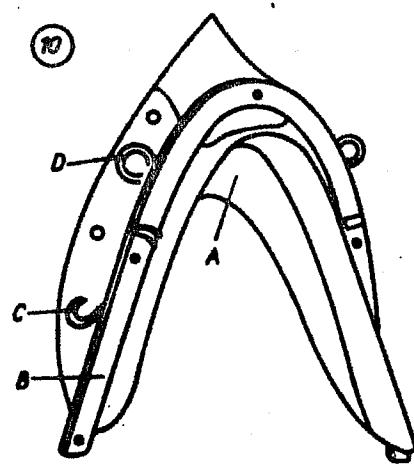
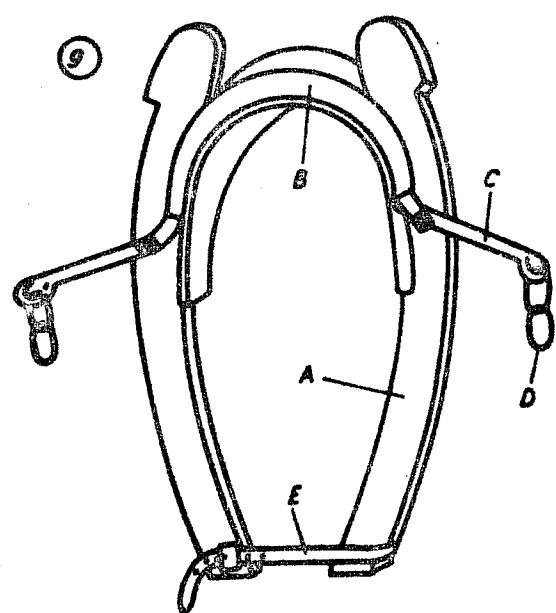
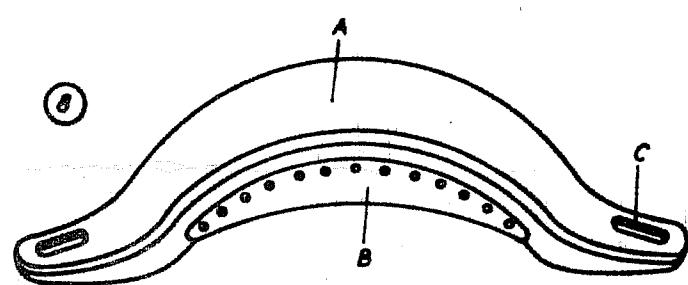
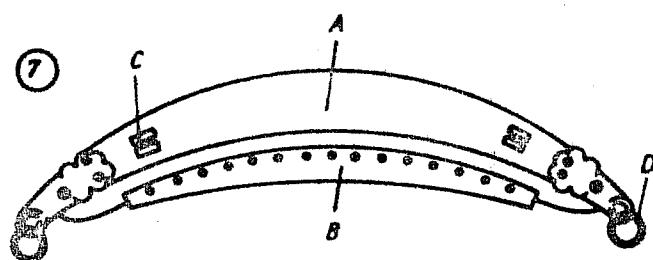
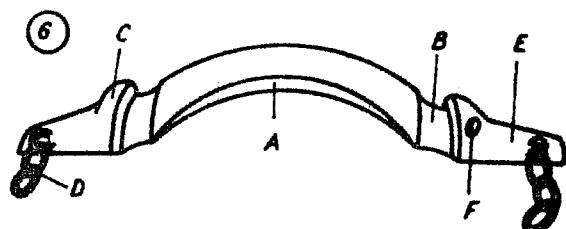
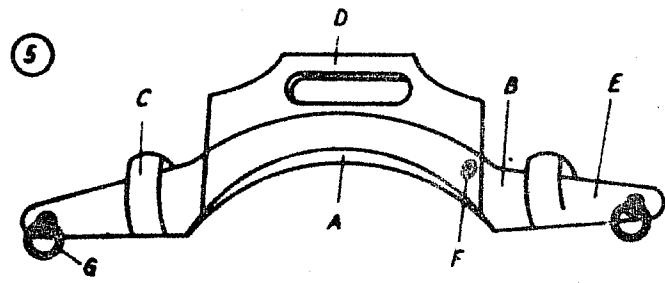
Upptecknat av: _____

Månad: _____

År: _____

September 1964





1:
ACC. N:R M. 16423:1.
P23

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

- 1: Hästar användes allmänt före 1900.
- 2: Inga särskilda rader som jag vet, men Oxarna var i allmänhet rödbruniga och benämndes här på orten Tyllebygs ras. De upphämtades från Västra Skåne eller Småland. Jag vet bara en som använde kor som dragare. Det var en bondebrukare och tillika skomakare och bodde i Mellan Höjringe vid Trelleborg.
- 3: De användes i huvudsak för åkerbruks såsom plöjning med Plog, Bider, Blöj - och hästar samt för transport av vagnar och fordon, med såd och rotfrakter - hemtransport av ved och stenkal. Oxerna användes särj att ett par hästar och ett par kor spändes för en Plog och hästarne närmast redskapet och Oxarna framför Hästarna. Styrningen av Hästarna sköttes av Plogmannen, men Oxarna sköttes av en pojke som kallades för Studapågen och den snarare måste vara

15/10-64

nagot varn om det skulle gå bra. Innan hemtraktet
fanns endast ett ställe som begagnade hästar i åker-
bruket det var en gård som heter Botildenlund
i Hammarlöv och där fanns bara ett par, men
ärlig för vagn men än hemmaväring, jag säg
alldrig att de användes att köra på vagnar —
och dock behövdes ej heller ty det fanns 7 par dragare
av hästar — Så Oranne gagnades där endast i
jordbruket, men i Ljungby vid Ljungbyhed säg jag
dem användas istället för hästar vid transport
av hø, halm och såd till militärenna med endast
två för varje vagn. Vid Almårys Landbruksinstitut
användes även Oran men jag säg dem endast användes
vid Mejeriet för transport av mjölkbär och dessa
sköddes med flakriktigt miga skor vid lärberlagskolan
vilket var ett svårt arbete för oss Skänningar som var
orana, men till all lycka hade vi där två stycken Små-
lands Hussarar som varo orana att drags med Här också

och för dem var det inte svårt med upphållningen, de
kunde vana, som vi andra även kände oss. Oxarna
med Almårpa användes antagligen äst runt liksom
den som kördes med Harnas men den på Landbruksund
endast de tider man arbetade med jordbruket och detta var
på 1870 - 1880 talen och dem vid dungen bygd som jag såg
var under åren 1895 - 1907 sedan dess har jag inte sett
till några oxar i arbete, och dem på almårpa var i vintern
1897 - 1898. För min del anser jag att Oxernas försvarare vid
Förre seklets slut i ömse inforandet av modernare
sedshär som gjorde arbetet rationellare och lättare
i omed Sockerbitsoljens införande på Söder slätt blev
det bättre och braðare för Landbruksme det måste gå fortare
o lättare i arbetet därför blev det endast hästar. Tä med
Oxernas utsträngande infördes istället kraftigare hästar
såsom Hydesdaler och Belgiska hästar vilka var mycket
kraftigare än de som gagnades innan. (Det här häntrhe nämnes
att der som inte gagnades Oxar sättes att till 3 hästar för pedshagen)

6. Den mindre shambaren som gagnade herra innehade nog
2 hektar latt jord och den som begagnade öknen embring
80 hektar och det var det största i socknen.
8. Det skiftade i stället från 4 hektar till som namnlig 80, öres.
10. Det förekom inga med titteln halvö i min hantrat.
11. De styrdes med Tornman men dessa var av röp och fäster
i en grannna på dom jog sig men den grinnade tillverkade
man sjev av repet, den kallades även Gullstab, eller
huvudlag sådana gagnad man även på hästarna, om man
t. ex skulle hämta hem 3 hästar och var hädile mila = Bröstong
i ett eller 2 så gjorde man ett Gullhuvudlag av Tornman till
den trede hästen och lämnade en bit mellan som kallades
mellim (skulle väl hetera mellantim) och det gick rent bra.
I vänliga fall drev man på djuren med en snärt fläts av
hastsvansstigel som hade en bluns i ändan och skaffat
bestod av en gitkappa med klyka i den ändan snärtens
fästes, med snärtens stog man betydligt hårdare en med
en prischa och prischa i vardagslag var för fint och dyrt att

ACC. N.R. M. 16423:5

hälta sig med den gagnades endast när det hördes bord i s.k. finspints som till kyrkan, Kröller m.m. eller till staden det fanns drängar som varken hade blaktra eller Diska
dessa mänga timmar Dragarna arbetade om dagar beredde
vat i humr och på i vilken ställning de var, mjölkade hon-
hun inte ansträngas för hårt likaledes hur hon befanns i
havställning men någon överansträngning dugde intc
och de lät som därtom fika vila och extra foder mitt på
förmiddagen och likaså på e middagen. Hästarne fikar
foder i Tarniter och kor o stor hö eller Höörer på
säck eller Tärke som breddes för dem på marken
och även hästvennen förlade sin litte middag eller
middagattan det brukade var en ½ timma. Aldern på
dem var olika jag minns en ko som fitt 18 kalvar
och ansågs som den bästa på stället (Padan) de behölls
så länge de hunde foda kalvar och mjölkade bra de drovs
inte så skarpt som i vissa dagar därfor hunde bliva
suhelt så gamla, likadant med hästarne så länge de

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N.R M. 16423:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hade bra ländar så de kunde åt bra fick de leva och
det var inte ovanligt med en ålder 21-22 år, ja t.o.m 30 år.
Examen kunde vara rätt besvärliga att styra varma sommar-
dagen. Så Brinsar och Blingknäggas anföll dem då var
de omöjliga och hålla då skenade de och ställde till stor
oreda det kallades för att "Bissad" och fick de dem
vanan var de inte roliga att dras ned då måste de
överdrivas med något läbbe som skydd och högplatten
måste försäkra hålla dem fria från dessa djur så gott
det gick och det var dugliga arbetsdjur och besatt en
välödigt styrka om än det gick något sakta. Barna hade
det betydligt lättare i arbetet eftersom de ägaren mera rädd
ans för myrfilens shrill. De punkt 14 kan jag svara Nej.
Likas 15 det har jag aldrig sett men visserligen hör tales
om det men kan inte säga kan 16 - Den som hört Oxarna
skölle också om dem och var ju stor art kunnat visa
upp sina andra djur de fick inte sinn konna ha
smutsiga härvlingar på laren och rycklades med samma

Löningar som hästarna och fostrades kraftigare än de andra djuren men så utträddes de ju också de svarande delbeträden. När en öre skulle bryja arbete gick det till ungefär likam när en unghäst shall karas in. Han sattes vid sidan av en äldre och lärdes fört följt med och lyda bonnen sedan spändes det för något latt och ofarligt se slappat t ex en stenasa och så kördes runt på trädans eller något annat stycke berende på årstiden och på detta vis övades tills den gjorde lugnt o bra vilket den gjorde ganska fort ibland sedan första dagen. Den sattes naturligtvis inte i något hårt arbete första tiden men den skulle vänjas att gå i par och det fick ju vara vid den tiden på äret när den var ledig.

Hastreringen sköttes av en man vid namn Karl Gaddé. Han kallades "kackare" han skötte hastrering av alla djur både hästar svin o får på surgor som inte skulle få grisa kallades det att smitta det sköttes på sidan och så syddes ett par stygn o smordes med asaltat snör och

Tredje året och så fick han inte ligga på den sida den
dagen det skulle vi pojkar se till men sedan var det bra
Kan han skar hästen sätter han något på som kallas
blämmor och så fick inte hästen ligga på vissa dygn det
fick en stallvakt se till - Sånen bara berördes han hade en
egen sak som var hans hemlighet men aldrig dog nå-
got djur som han behandlat hur det gick till med
turarna var jag aldrig tillfälle för se men jag formodar
att han gagnade blämmorna där också men han hade
stort förtroende och skar hästar under garantit och
genom stora pengar på det. Några besvärjelser hade
han inte utan de vanliga, i dagligt sades det att han
gillade dem. Först efter hans död böjade Veterinär
använtas till detta arbete. Den förste jag minnes var
Magnus Lindell Bellinge men han använde inga blämmor
vilket folk tyckte var rent märkvärdigt han böjade på
1890-talet och jag har mycket samarbete med honom
i min bokhäftaget - Härstringe skedde vanligtvis vid -

ett a 2 års ålder. Berlag av blåvarne förekom ej man
minne trakter, men arverkning av blåvar vanligen en gång
om året förekom hos de flesta bönderna någon gang
på hösten innan de sattes in i ladun (detta gäller mycket
höna) och det utfördes i vissa nejder i berhöft av
Bygdsmederna Henning Lundh St. Hammar och Nils Ott
Lundh Hämpinge. — Nuvarande sättning är hornen att
sätt för latt d. v. s. om hornspetsarna växte in i pannan
då var inget annat att göra än såga dem av med kniv
Jag har två stycken omkr 75 y länga som jag tag på en bo
De typer av dräg och som jag använder är Otter var Typ 6
och på ovan nämnda har mycket som Typ 9. I dialekten
sades öged eller øget det kan ej skrivas som det talas
ty det blir mellan A och O här Stytsmålet. Vi skarsår
användes ofta osaltat smör eller stekeflott av röhat fläsk
samt virades ett stycke filt eller mycket tyg om øget och
såret trattades för det närmaste med brännvin det var
ett universalmiddel — det lyckte nästan för allt hände

ACC. N.R. M. 16423:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

liden hos Folk och djur. Det var sällan någon Veterinär
blev anlitad men uti Bayarne fanns s.k. bracksalvare
som alltid hämtades vid svåra tillfällen. dessa sedes
bevarades till långt in på 1900 talet åminnelse av de
gamla Bänderna, och det fanns ju flera av dessa s.k.
bracksalvare som var rätt duktiga mest med horna.
Detta är vad jag i huvudsak vet jag har att svara på
frågorna och vad jag själv har sett och det
gäller ju förra århundradet i huvudsak. —

Jag ber om ursäkt att svaret drojt länge men jag
har inte haft riktigt trygga siffror tiden och så haft
sätt mycket lastigt med mitt 90 års friande.